

М.Г. Монастирецький

Державне підприємство «Український інститут промислової власності», Київ

ЕЛЕКТРОННИЙ ОБМІН ДОКУМЕНТАМИ МІЖ ЗАКЛАДОМ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЗАЯВНИКАМИ В ПРОЦЕСІ ДІЛОВОДСТВА ЗА ЗАЯВКАМИ НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ



М.Г. Монастирецький

Розгляд та експертиза заявок на об'єкти промислової власності супроводжуються взаємним обміном документами між заявниками та закладом експертизи. Кількість таких документів вимірюється тисячами. Документи готуються на паперових носіях і надсилаються звичайною поштою, тобто обмін документами здійснюється на основі паперової технології. Через величезний обсяг потоків документів така технологія обміну — із застосуванням паперових документів — пов'язана з істотними витратами часу та матеріальних ресурсів на друкування

документів, доставку документів адресату поштою та зберігання паперових документів.

Внутрішнє діловодство за заявками в закладі експертизи здійснюється в середовищі автоматизованих систем. Тому всі вхідні документи на паперових носіях спочатку скануються, розпізнаються та вводяться до бази даних центрального електронного архіву документів. У процесі перетворення паперових документів в електронну форму з'являються помилки. Пошук та виправлення цих помилок призводить до додаткових витрат, а у випадку, коли кількість документів завелика, виправлення цих помилок взагалі стає неможливим.

Необхідність надсилання заявникам документів на паперових носіях нелогічна, адже самі документи створюються, погоджуються та підписуються в системі технологічного електронного документообігу. Мережеві комунікації та сервіс електронної пошти сьогодні дають можливість обмінюватись електронними документами, повністю забезпечуючи конфіденційність та цілісність документів. Але для надсилання поштою фінальні версії електронних документів друкуються, вкладаються в конверти та передаються до поштового відділення, що істотно зменшує ефективність інформаційної взаємодії між заявниками та закладом експертизи.

Отже, недоліки паперових систем документообігу підштовхують до пошуку та розробки зручних механізмів електронного обміну документами в процесах подання та розгляду заявок на об'єкти промислової власності. Результати впровадження цих механізмів сприятимуть спрощенню процедур документообігу та підвищенню ефективності взаємодії між закладом експертизи та заявниками. Поряд з технічними аспектами також вирішуються й питання нормативного врегулювання застосування електронних документів та електронних підписів.

Яким чином може бути реалізований повний обмін електронними документами між закладом експертизи та заявниками?

Очевидно, для впровадження повного електронного документообігу в процесах взаємодії закладу експертизи із заявниками необхідно створити комплекс програмно-технічних засобів, які забезпечать реалізацію механізмів створення зазначених електронних документів, передачу їх в обох напрямках та відповідну обробку засобами приймаючої сторони. Причому повний двосторонній електронний документообіг повинен охоплювати всі документи між закладом експертизи та кожним із заявників. Ці документи можна згрупувати в окремі потоки:

- ✦ первинні заявочні матеріали (від заявників);
- ✦ квитанція-підтвердження надходження первинних заявочних матеріалів (від закладу експертизи);
- ✦ вторинні матеріали — листи, клопотання, платіжні документи, відповіді тощо (від заявників);
- ✦ вторинні матеріали — запити, повідомлення, висновки тощо (від закладу експертизи).

Для впровадження електронного обміну документами необхідно забезпечити вирішення комплексу технічних завдань, зокрема з таких операцій:

- ✦ розробка шаблонів (уніфікованих формуляр-зразків) електронних документів та логіки управління шаблонами;
- ✦ формування електронних документів у закладі експертизи та в заявників;

- ✦ перевірка коректності документів у процесі формування та в процесі приймання;
- ✦ управління маршрутами електронних документів у закладі експертизи (засобами технологічного електронного документообігу);
- ✦ накладання електронних цифрових підписів на електронні документи в закладі експертизи та в заявників;
- ✦ управління процесами двостороннього транспортування електронних документів;
- ✦ забезпечення зберігання електронних документів;
- ✦ управління доступом до електронних документів.

Впроваджуючи зазначені технічні рішення, необхідно виходити з умов створення сприятливого комунікаційного середовища для всіх потенційних заявників. Причому таке середовище не повинно бути для заявника обтяжливим. Тобто необхідно створити умови, за яких заявнику не потрібно витрачатися на придбання будь-якого додаткового обладнання або програмного забезпечення. Наявність існуючої (обумовленої) конфігурації комп'ютера під управлінням стандартної операційної системи та доступу до мережі Інтернет повинні забезпечити заявнику можливість електронного обміну документами із закладом експертизи в повному обсязі.

Реалізація таких умов можлива шляхом розміщення всього комплексу програмно-технічних засобів у закладі експертизи, причому організація взаємодії між заявниками й закладом експертизи має відбуватися за дворівневою моделлю «клієнт—сервер». Зв'язок між клієнтом і сервером здійснюється через мережу Інтернет. У цій моделі роль клієнта виконує програма Інтернет-браузер, яка забезпечує інтерфейс взаємодії робочої станції заявника із сервером. Зберіганням і безпосереднім маніпулюванням даними займається сервер. На сервері розміщується база даних, реалізується логіка обробки та забезпечується управління даними. За допомогою браузера заявники входять у систему, формують електронні документи,

формулюють запити й посилають їх на сервер. Сервер приймає та перевіряє документи, обробляє запити й повертає клієнту результат. Отже, обробка даних відбувається саме там, де дані зберігаються, — на сервері. Це виключає необхідність обробляти дані на робочій станції заявника та передавати великі обсяги даних через мережу.

Першим кроком на шляху переходу до електронного обміну документами в Державному підприємстві «Український інститут промислової власності» були розробка та створення системи подання електронних заявок. Згідно з концепцією цієї системи передбачалося надати заявникам засоби для підготовки матеріалів заявки в електронному вигляді та відправки останніх до закладу експертизи. Як транспортне середовище для подання заявок була вибрана мережа Інтернет. У попередні роки були розроблені та протестовані три версії системи електронного подання заявок.

Перша версія за своєю суттю була системою *of-line*. Заявникам надавалася електронна форма-шаблон, яка заповнювалася та відправлялася до закладу експертизи засобами електронної пошти. Конфіденційність процесу забезпечувалася системою шифрування, яка реалізувалася 32-байтовим ключем та програмним алгоритмом шифрування даних. Ця версія була пілотним проектом системи. У процесі її тестування були перевірені технічні рішення, а також напрацьовані нові ідеї для розвитку системи.

Друга версія системи подання заявок в електронному вигляді (також *of-line*) була впроваджена в експлуатацію та використовувалася впродовж двох років. Матеріали заявок готувалися заявниками за допомогою спеціального програмного забезпечення, записувалися на носій інформації (магнітний або оптичний) і передавалися разом з оригіналом заявки на паперовому носіїві до закладу експертизи.

Функціональність обох *of-line*-версій системи подання електронних заявок мала обмеження, але досвід, набутий у процесі реалізації та тестування цих версій, дозволив сформулюва-

ти вимоги до значно досконалішої системи подання електронних заявок — так званої *on-line*-системи. Саме така система й була створена та протестована 2009 року.

Упровадження цієї системи в експлуатацію стримувала відсутність в нормативно-правових документах сфери інтелектуальної власності відповідних правових норм щодо застосування електронної форми подання заявок. Зокрема, у законах про охорону прав на об'єкти промислової власності спосіб подання матеріалів заявок спеціально не обумовлюється, але в правилах складання та подання заявок у розділі «Оформлення документів заявки» конкретно зазначається: «Документи заявки друкують на аркушах білого паперу форматом 210 × 297». Це означає, що оригіналом вважається тільки така заявка, яка подана до закладу експертизи в паперовому вигляді. Отже, подання електронних заявок можна було здійснити лише в рамках експериментальної апробації з одночасним поданням заявки на папері.

Для комплексної перевірки всіх програмно-технічних рішень, закладених у систему, був розроблений тимчасовий порядок підготовки та подання заявок на об'єкти права інтелектуальної власності у формі електронного документа. Державним департаментом інтелектуальної власності був виданий наказ про прискорення впровадження технології підготовки та подання заявки на об'єкт права інтелектуальної власності у формі електронного документа із застосуванням електронного цифрового підпису. На виконання наказу в третьому кварталі 2010 року була проведена експериментальна апробація цієї технології. Подання заявок у формі електронних документів викликало значну зацікавленість у заявників. За три місяці експериментальної апробації до закладу експертизи надійшло 211 електронних заявок. З них на знаки для товарів і послуг — 169, на винаходи — 18, на корисні моделі — 24.

У процесі проведення експериментальної апробації були доопрацьовані програмні засоби,

оптимізовані процедури формування матеріалів заявки, їх перевірки та реєстрації засобами приймаючої сторони в закладі експертизи. Були розроблені алгоритми, процедури та функції опрацювання матеріалів заявок, що надійшли за процедурою електронного подання, на предмет наявності в цих матеріалах відомостей, які належать до державної таємниці. Розроблене програмне забезпечення інтегроване із системою електронного реєстру вхідного потоку заявок, центральним електронним архівом документів і технологічними автоматизованими системами. До закладу експертизи від заявників надійшла також низка цінних пропозицій та зауважень, упровадження яких сприяло оптимізації експлуатаційних характеристик системи подання електронних заявок.

У процесі експериментальної апробації системи електронного подання заявок заявники використовували засоби формування електронної заявки та комплекту заявочних матеріалів, засоби перевірки заповненого примірника заявки, сертифікат електронного цифрового підпису та засоби накладання його на матеріали заявки, засоби відправки електронного примірника заявки, засоби отримання квитанції-підтвердження про надходження первинних заявочних матеріалів до закладу експертизи. Таким чином забезпечується потік первинних заявочних документів у електронному вигляді та підтвердження їх отримання закладом експертизи електронною квитанцією. Тобто впровадження системи електронного подання заявок частково вирішує задачу електронного обміну документами між закладом експертизи та заявниками. Але задача-максимум полягає в реалізації двостороннього обміну електронними документами не тільки під час подання заявок — ідеться про охоплення всіх документів, зокрема й тих, які породжуються в процесі діловодства за заявками. Тому після експериментальної апробації системи електронного подання заявок було прийняте рішення щодо вдосконалення системи та розширення її функціональних можливостей для забезпечення

двостороннього транспортування всіх електронних документів. Реалізація цього завдання досягається шляхом подальшого розвитку системи подання електронних заявок в напрямі інтеграції з технологічними автоматизованими системами для організації однорідного середовища формування, обробки й транспортування електронних документів за маршрутом від експерта до заявника й у зворотному напрямку.

Загальна концепція системи така. Система подання електронних заявок є Інтернет-сайтом, який розміщується на сервері закладу експертизи та має адресу для доступу зовнішніх користувачів. Єдиний програмний засіб, який необхідний користувачу для доступу до системи, — це Internet Explorer, що встановлюється автоматично під час інсталяції ОС Windows. Можуть використовуватися й інші програми веб-браузерів. Вхід на персональну сторінку системи парольний.

Для підготовки та відправки заявником до закладу експертизи заявок та вторинних документів у базі даних на сервері системи зберігаються електронні примірники уніфікованих формуляр-зразків усіх необхідних документів. Також попередньо підготовлений документ може зберігатися й у комп'ютері заявника.

Формування електронних документів у закладі експертизи здійснюється в середовищі автоматизованих систем. Підписаний експертом та погоджений з чинним порядком електронний документ передається до центрального електронного архіву документів, а звідти — у виділену ділянку пам'яті сервера системи подання електронних заявок. Ділянка пам'яті (аналог поштової скриньки) виділяється для кожного заявника персонально, у ній зберігаються всі документи двостороннього обміну. На веб-сайті вона відображається на сторінці поданих заявок. На цій самій сторінці відображаються всі заявки, які були подані заявником. Кожний документ має зв'язок з відповідною заявкою.

Під час первинного подання заявки заявник реєструється на веб-сайті системи подання елек-

тронних заявок та отримує доступ до сервісних функцій системи. Вибирає режим подання заявки для певного об'єкта промислової власності. Для вибору цього режиму на екрані монітора з'являється відповідна електронна форма бланка заявки та елементи управління прикріпленням до нього матеріалів заявки, підписаних електронним цифровим підписом. Заповнивши форму заявки та укомплектувавши пакет заявочних матеріалів, заявник ініціює їх відправку до закладу експертизи.

Відправлена таким чином заявником електронна заявка міститься на сервері системи подання електронних заявок у закладі експертизи. Відразу запускається алгоритм автоматичної перевірки електронного цифрового підпису та цілісності документів, реєстрації заявки, генерації номера заявки, формування розписки про надходження заявки до закладу експертизи, відправки розписки на поштову адресу заявника (зазначену ним у момент реєстрації на сайті системи) та здійснюється передача номера заявки й файлу розписки у виділену ділянку пам'яті сервера системи. Закінчується процес подання заявки завантаженням бібліографічних даних та інших документів заявки в технологічну базу даних та в центральний електронний архів документів.

Після цього починаються процес діловодства за заявкою та переписка із заявником. Електронний документ створюється в середовищі технологічної автоматизованої системи, підписується експертом, проходить установленим маршрутом для уточнення, корегування, погодження, реєстрації як вихідного документа. Зареєстрований електронний документ, який має відправлятися заявнику, в автоматичному режимі після реєстрації записується в досьє заявки центрального електронного архіву документів і звітти передається у виділену ділянку пам'яті сервера системи, де «прив'язується» до номера цієї самої заявки. Одночасно з цим на адресу електронної пошти заявника відправляється повідомлення про відправлений йому електронний документ.

Заявник входить на сторінку веб-сайта системи й знаходить у поштової скриньці список документів, які надійшли, відкриває документ і опрацьовує його. Якщо виникає необхідність надати відповідь на цей документ, то заявник активізує відповідну функцію «*підготувати відповідь*». Завдяки тому, що всі можливі документи класифіковані та мають відповідні коди, у системі є можливість налаштувати відповідність між документами. Тобто на певний запит система автоматично може визначити код документа-відповіді або групу документів, з якої заявник може вибрати конкретний необхідний документ. Це дає змогу створити електронні уніфіковані формуляр-зразки для підготовки документів та в момент активізації функції «*підготувати відповідь*» автоматично виводити на екран електронну форму документа для заповнення її заявником. Після заповнення форми документа заявник активізує функцію накладання електронного цифрового підпису та відправки документа до закладу експертизи. У поштової скриньці в розділі відправлених документів до списку додається відправлений документ. Також сформований та підписаний електронний документ з'являється на сервері системи й відразу запускається автоматична процедура його реєстрації та передачі в центральний електронний архів документів у електронне досьє цієї самої заявки. Технологічні автоматизовані системи інтегровані з центральним електронним архівом, тому експерт відразу побачить документ, який надійшов від заявника, і зможе приступити до його опрацювання.

Такий варіант підготовки документів у відповідь можливий за умови розробки та затвердження електронних форм (шаблонів) документів. Імовірно, це вимагатиме тривалого часу. Тому в системі передбачений також інший варіант. Суть його полягає в тому, що заявник готує документ-відповідь окремо (не в середовищі системи подання електронних заявок), використовуючи програму MS Word. Для підпису документа заявник використовує електро-

ний підпис — цифрове зображення рукописного підпису, яке прикріплюється до електронного документа. Цей підпис формується шляхом сканування рукописного підпису й зберігається у вигляді графічного файлу, а в разі необхідності прикріплення до документа використовуються штатні засоби редактора MS Word (вставка/рисунок/з файлу). Підготовлений таким чином документ зберігається на комп'ютері заявника. Для його відправки до закладу експертизи заявник входить на веб-сайт системи подання електронних заявок, ініціює функцію підготовки відповіді, вибирає попередньо підготовлений та збережений у певному каталозі файл документа-відповіді, ініціює функцію накладання електронного підпису та відправки документа на адресу закладу експертизи. Результат: у поштовій скриньці заявника в розділі відправлених документів до списку додається відправлений документ, у центральний електронний архів документів у електронне досьє заявки записується

файл документа. Електронний документ стає доступним експерту для опрацювання.

ВИСНОВКИ

Описані засоби та механізми електронного обміну документами між закладом експертизи та заявниками в процесі діловодства за заявками на об'єкти права інтелектуальної власності з використанням системи подання електронних заявок, інтегрованої з технологічними автоматизованими системами закладу експертизи дають можливість охопити всю множину вхідних та вихідних документів для суб'єктів електронного документообігу, впровадити уніфіковані формуляр-зразки документів, прискорити та спростити процедури підготовки документів, забезпечити автоматичну обробку останніх. Істотною перевагою запропонованої системи є клієнт-серверна модель взаємодії, яка не виставляє заявникам вимог щодо придбання будь-якого додаткового програмного та технічного забезпечення.